

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2020.12.22>

Кабиш А.Ю.

здобувачка

Науково-дослідний інститут публічного права

## ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

**Актуальність теми.** Суспільно-правові відносини, що виникають на території України, врегульовуються системою правових норм, що відповідає конституційному принципу верховенства права. Згідно з цим принципом саме право виступає універсальним інструментом регламентації будь-яких форм суспільної діяльності та взаємодії. Правове регулювання має свої форми та напрями, одним із яких є адміністративно-правове регулювання. Воно спрямоване на впорядкування суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням публічної влади у найбільш значущих і чутливих сферах суспільного життя. Однією з таких сфер, безперечно, є забезпечення екологічної безпеки.

**Стан дослідження проблеми.** Питання адміністративно-правового регулювання різних сфер суспільного життя неодноразово піднімалось у працях різних вчених, зокрема: С.М. Балабана, Г.С. Буги, С.О. Вінника, К.Д. Димидюка, С.Г. Кузьменко, О.М. Куракіна, П.В. Литовченко, О.А. Моргунова, Н.О. Рибалки та багатьох інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі фактично неопрацьованим є питання дослідження екологічної безпеки саме як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

**Саме тому метою статті є:** з'ясувати сутність екологічної безпеки, як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

**Виклад основного матеріалу.** Слово «регулювання» (похідні від нього дієслова «регулювати», «регулюю» тощо) від латинського «regulo» означає: а) улаштовувати, упо-

рядковувати; б) впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; в) домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і таке інше, забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей; г) зменшуючи або збільшуючи швидкість, величину і таке інше, досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь [1, с.480]. Тож поняття «регулювання» застосовується у різних наукових галузях та сферах, однією з яких є право. Згідно Юридичної енциклопедії за редакції Ю.С. Шемшученко, правове регулювання – це один із засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави. Це різновид соціального регулювання, що завжди спрямовано на відповідні правовідносини, які є предметом правого регулювання – правові, політичні, економічні та інші суспільні відносини, впорядкування яких неможливе без використання норм права. Складовими правового регулювання авторами енциклопедії визначено: а) норми права, закріплені в законах та інших правових актах, які визначають модель можливої та необхідної поведінки учасників суспільних відносин (норми права – основа механізму правового регулювання); б) юридичні факти – тобто конкретні життєві обставини, що пов'язані із виникненням, зміною чи припиненням правових відносин; в) правові відносини – суспільні відносини, урегульовані нормами права; г) акти реалізації прав та обов'язків учасників суспільних відносин, тобто їхні дії відповідно до приписів правових норм; д)

правові санкції щодо порушників норм права [2, с.40–41].

Відповідно із тим, до якої саме галузі правові норми в системі правового регулювання відносяться, виділяються різновиди останнього, наприклад, адміністративний. Так, І.О. Бондаренко визначає його, як механізм імперативно-нормативного упорядкування й організації діяльності суб'єктів та об'єктів управління та формування стійкого порядку функціонування. Призначення такого механізму, на думку вченої – спонукання суб'єктів права діяти самостійно, здійснювати свої права та виконувати обов'язки в рамках встановлених режимів і процедур, забезпечення стабільності їх функціонування [3, с.112]. І.Б. Тацишин вважає, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив держави через систему органів та посадових осіб на процеси, які відбуваються в суспільстві. До ознак адміністративно-правового регулювання вчений відносить: забезпечення реалізації цілей, завдань і функцій держави; реалізація спеціально уповноваженими суб'єктами, які наділені адміністративними повноваженнями; систематичність; цілеспрямованість; ієрархічність; систематичність; процесуальний характер; цілеспрямованість та інше [4, с.39]. Як зауважує О.П. Рябенко, адміністративно-правове регулювання – це діяльність, яка складається із послідовно змінюючих одне одного в певному порядку дій. Регулювання протікає за певною процедурою, яка також розглядається як форма щодо змісту цієї діяльності. Тому існують процесуальні форми регулювання. Від того, наскільки чіткою є процедура і наскільки точно її дотримуються, в багатьох випадках залежить зміст рішень, прийнятих суб'єктами адміністративно-правового регулювання [5, с.153;6].

Отже, вище проведений аналіз дає можливість дійти до висновку, що адміністративно-правове регулювання – це упорядкування суспільно-правових відносин, які виникають в сфері здійснення публічної влади, нормами

адміністративного права, що має процедурний, суворо формалізований характер та підкріплюється засобами примусу. Адміністративно-правові відносини виникають в різних сферах суспільної життєдіяльності, оскільки мова йде про найбільш важливі галузі, які потребують зовнішнього, регулятивного та упорядковуючого впливу з боку органів державної влади або місцевого самоврядування внаслідок потенційного ризику порушення їх нормального функціонування, що в свою чергу матиме критичні наслідки для великих мас людей. Однією з таких сфер є безпека суспільства, яка має численні відгалуження, що стають предметом адміністративно-правового регулювання, наприклад, екологічна.

В тлумачних словниках української мови слово «безпека» розкривається, як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [7, с.43; 8, с.83; 9, с.54]. Безпека має велике коло інтерпретацій та різновидів. На сьогоднішній день, зокрема, безпека національна, пожежна, економічна, інформаційна, особиста тощо. Екологічна безпека становить самостійний різновид, який отримав детальну характеристику як на законодавчому, так і теоретичному рівнях. Згідно статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 №1264-ХІІ екологічна безпека – це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Основу змісту екологічної безпеки, відповідно до положень нормативного акту, становлять екологічні вимоги щодо: 1) розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів; 2) охорони навколишнього природного середовища при застосуванні засобів захисту рослин, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, небезпечних хімічних речовин; 3) охорони навколишнього природного середовища від неконтрольованого та шкідливого біологічного впливу; 4) охорони

навколишнього природного середовища від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів та радіоактивного забруднення; 5) охорони навколишнього природного середовища від забруднення відходами; 6) екологічної безпеки транспортних та інших пересувних засобів і установок; 7) додержання безпеки при проведенні наукових досліджень, впровадженні відкриттів, винаходів, застосуванні нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем; 8) безпеки військових, оборонних об'єктів та військової діяльності; 9) розміщення і розвитку населених пунктів. При цьому, гарантується екологічна безпека для населення України та кожного окремого громадянина здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [10].

На протипагу офіційному тлумаченню в енциклопедичній та науковій літературі неодноразово пропонувались інші підходи до визначення поняття «екологічна безпека». Наприклад, можна навести наукову позицію А.Б. Качинського та Ю.В. Єгорова, які розуміють екологічну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів об'єктів екологічної безпеки (особистості, суспільства та держави) від загроз природного, техногенного та соціального характеру, а також забруднень внаслідок антропогенної діяльності (аварій, катастроф, тривалої господарської та воєнно-оборонної й іншої діяльності), від природних явищ і стихійних лих [11]. Схожий погляд пропонують В.С. Дудюк та В.В. Гобела в працях яких категорія розкрита, як стан, що характеризується забезпеченням всіх життєво необхідних потреб людини з дотриманням негативного впливу на навколишнє природне середовище на рівні, що гарантує безпечні умови життєдіяльності та здоров'я людей, не передбачає погіршення умов життя в майбутньому та створює систему заходів для запобігання та усунення наслідків природних явищ і стихійних лих [12]. На думку В.І. Андреїцева, екологічна безпека – це стан розвитку суспільних відносин

і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, забезпечується регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та іншим наслідкам, небезпечним для життя і здоров'я особи, суспільства і держави, що потребує чіткої конституціоналізації у чинному законодавстві [13, с.38].

Таким чином, з аналіз наведених наукових позицій можна сформулювати авторський перелік особливостей поняття «екологічна безпека» в цілому, а також як об'єкту адміністративно-правового регулювання, зокрема:

- по-перше, як і будь-який різновид безпеки взагалі, екологічна характеризує стан відповідного об'єкта, а саме навколишнього природного середовища, яке згідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» є сукупністю природних і природно-соціальних умов та процесів, а також природних ресурсів, як залучених в господарський обіг, так і невикористовуваних в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Тобто, це все те, що існує навколо нас та є результатом діяльності саме природних, а не людських техногенних явищ [10];

- по-друге, зміст екологічної безпеки передбачає мінімальну кількість або відсутність реальних, потенційних ризиків, які завдають шкоди навколишньому природному середовищу та несуть небезпеку для життя, здоров'я, як кожного окремого громадянина, так і українського суспільства в цілому;

- по-третє, досягається екологічна безпека за рахунок: забезпечення дотримання всіма фізичними та юридичними особами встановлених законодавством правил, вимог, обов'язків та екологічних нормативів; існування формалізованого набору гарантій екологічних прав людини і громадянина, а також безпечного навколишнього середовища; функціону-

вання системи суб'єктів публічної влади, які контролюють стан дотримання фізичними та юридичними особами встановлених законодавчих норм в сфері екології, а також мають повноваження притягати порушників останніх до юридичної відповідальності.

**Висновки.** Отже, екологічна безпека – це стан навколишнього природного середовища, який характеризується відсутністю реальних та/або потенційних ризиків, що завдають йому шкоду, несуть фактичну небезпеку життю та здоров'ю людей, та який забезпечений: дотриманням всіма фізичними та юридичними особами встановлених законодавством правил, вимог, обов'язків та екологічних нормативів; існуванням формалізованого переліку гарантій екологічних прав людини і громадянина, а також інституційним механізмом контролю.

#### Анотація

Актуальність статті полягає в тому, що суспільно-правові відносини, що виникають на території України, врегульовуються системою правових норм, що відповідає конституційному принципу верховенства права. Згідно з цим принципом саме право виступає універсальним інструментом регламентації будь-яких форм суспільної діяльності та взаємодії. Правове регулювання має свої форми та напрями, одним із яких є адміністративно-правове регулювання. Воно спрямоване на впорядкування суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням публічної влади у найбільш значущих і чутливих сферах суспільного життя. Однією з таких сфер, безперечно, є забезпечення екологічної безпеки. У статті, спираючись на аналіз енциклопедичної літератури, авторських наукових статей та законодавчої бази, розкрито зміст та сутність екологічної безпеки, як окремої сфери суспільно-правових відносин, а також об'єкту адміністративно-правового регулювання. Розкрито загальнотеоретичні підходи щодо визначення поняття «адміністративно-правове регулювання». Визначено основні характеристики такого регулювання та встановлено його місце у загальній системі юридичного впливу. Зроблено висновок, що екологічна безпека – це стан навколишнього природного середовища, який характеризується відсутністю реальних та/або потенційних ризиків, що завдають йому шкоду, несуть фактичну небезпеку життю та здоров'ю людей, та який забезпечений: дотриманням всіма фізичними та юридичними особами встановлених законодавством правил, вимог, обов'язків та екологічних нормативів; існуванням формалізованого переліку гарантій екологічних прав людини і громадянина, а також інституційним механізмом контролю. Визначено, що адміністративно-правова складова – це невід'ємний елемент змісту екологічної безпеки в країні, адже саме вона є однією з умов існування нормального навколишнього природного середовища, нешкідливого для людини і громадянина. В контексті дії цієї складової виникають численні владно-управлінські відносини пов'язані із здійсненням офіційних контрольних, планувальних заходів, заходів моніторингу, реалізацією різноманітних адміністративних процедур і таке інше. Відповідні відносини регулюються, переважно, нормами адміністративного законодавства, що в сукупності дозволяє охарактеризувати екологічну безпеку в цілому як важливий об'єкт адміністративно-правового впливу.

**Ключові слова:** безпека, екологічна безпека, правове регулювання, об'єкт, адміністративно-правове регулювання.

У підсумку можемо узагальнити, що адміністративно-правова складова – це невід'ємний елемент змісту екологічної безпеки в країні, адже саме вона є однією з умов існування нормального навколишнього природного середовища, нешкідливого для людини і громадянина. В контексті дії цієї складової виникають численні владно-управлінські відносини пов'язані із здійсненням офіційних контрольних, планувальних заходів, заходів моніторингу, реалізацією різноманітних адміністративних процедур і таке інше. Відповідні відносини регулюються, переважно, нормами адміністративного законодавства, що в сукупності дозволяє охарактеризувати екологічну безпеку в цілому як важливий об'єкт адміністративно-правового впливу.

**Kabysh A.Yu. Environmental safety as an object of administrative and legal regulation****Summary**

The relevance of the article lies in the fact that social and legal relations arising on the territory of Ukraine are regulated by a system of legal norms that corresponds to the constitutional principle of the rule of law. According to this principle, the law itself acts as a universal instrument for regulating any forms of social activity and interaction. Legal regulation has its own forms and directions, one of which is administrative and legal regulation. It is aimed at regulating social relations related to the exercise of public power in the most significant and sensitive areas of public life. One of such areas is undoubtedly ensuring environmental safety. The article, based on the analysis of encyclopedic literature, author's scientific articles and the legislative framework, reveals the content and essence of environmental safety as a separate area of social and legal relations, as well as the object of administrative and legal regulation. General theoretical approaches to defining the concept of "administrative and legal regulation" are revealed. The main characteristics of such regulation are determined and its place in the general system of legal influence is established. It is concluded that environmental safety is a state of the environment, which is characterized by the absence of real and/or potential risks that cause harm to it, pose an actual danger to the life and health of people, and which is ensured by: compliance by all individuals and legal entities with the rules, requirements, obligations and environmental standards established by law; the existence of a formalized list of guarantees of environmental rights of a person and a citizen, as well as an institutional control mechanism. It is determined that the administrative and legal component is an integral element of the content of environmental safety in the country, because it is one of the conditions for the existence of a normal natural environment that is harmless to humans and citizens. In the context of the action of this component, numerous power-management relations arise related to the implementation of official control, planning, monitoring measures, the implementation of various administrative procedures, etc. The relevant relations are regulated mainly by the norms of administrative legislation, which together allows us to characterize environmental safety as a whole as an important object of administrative and legal influence.

**Key words:** safety, environmental safety, legal regulation, object, administrative and legal regulation.

**Список використаних джерел:**

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. 700 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 5: П–С. редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2003. 736 с.
3. Бондаренко І.О. Організаційно-правові основи надання послуг в галузі митної справи: дис.... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Ірпінь: Національна академія державної податкової служби України. 2006. 205 с.
4. Тацишин І.Б. Адміністративно-правове забезпечення інформаційних відносин в галузі реклами: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2009. 198 с.
5. Рябченко О. Зміст державного регулювання господарської діяльності. *Право України*. 2006. № 1. С. 81–84.
6. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія. за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь, ВТФ "Перун", 2004. 1440 с.

8. Яременко В.В. Новий тлумачний словник української мови. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. 2-ге вид., виправлене; в 3 т. К : Аконіт, Т.І. 2007. 926 с.
9. Яковлева А.М. Сучасний тлумачний словник української мови. А.М. Яковлева, Т.М. Афонська. Х : Торсінг плюс, 2006. 672 с.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: закон від 25.06.1991 №1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №41. Ст.546.
11. Качинський А.Б., Єгоров Ю. В. Екологічна безпека України: системні принципи та методи її формалізації. *Національна безпека: український вимір*. 2009. № 4. С. 71–79.
12. Дудюк В. С., Гобела В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.5 С. 130–135.
13. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. К.: Знання-Прес, 2002. 332 с.